

Реблян Антоніна Муратівна

аспірант кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м.Ужгород, Україна
antonina.reblian@uzhnu.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0002-2875-2197>

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ У ЄВРОПЕЙСЬКИХ УНІВЕРСИТЕТАХ

Анотація. Сучасні вимоги, які пред'являються до конкурентоспроможних фахівців різних професійних галузей, зумовлюють формування в них дослідницьких навичок, здатності виконання наукових досліджень та впровадження їх результатів у практичну діяльність. Відтак, значна увага в українських університетах приділяється створенню необхідних умов для науково-дослідницької діяльності студентів з орієнтацією на кращі здобутки зарубіжного досвіду. Мета статті: дослідження історичних аспектів організації науково-дослідницької діяльності студентів закладів вищої освіти європейських країн. Методи дослідження: історичний – застосовувався для вивчення досліджуваної проблеми у хронологічній послідовності з метою виявлення певних закономірностей і суперечностей у процесі розвитку науково-дослідницької діяльності студентів європейської вищої школи; порівняння – для виокремлення особливостей дослідницької підготовки майбутніх фахівців у різних європейських університетах на певних етапах розвитку суспільства; узагальнення – для формулювання авторських висновків. Встановлено, що у становленні системи науково-дослідницької діяльності студентів у європейській вищій школі можна виокремити чотири періоди: допрофесійний (XI–XIII ст.); академічний (XIV–XVIII ст.); реформаційний (XIX – перша половина XX ст.); модернізаційний (друга половина XX – початок XXI ст.). На кожному із зазначених етапів простежується спрямованість освітнього процесу на формування здатності студентів до науково-дослідницької діяльності.

Ключові слова: науково-дослідницька діяльність, історичні аспекти, європейські країни, університет, періоди розвитку науково-дослідницької діяльності.

Вступ. На сьогодні успішна підготовка фахівців різних професійних галузей базується на інтеграції освіти, науки і виробництва, що потребує розвитку системи науково-дослідницької діяльності (НДД) здобувачів вищої освіти. Відтак, організація науково-дослідницької роботи студентів університетів є однією з актуальних проблем у теорії і методиці професійної освіти, оскільки сучасний професіонал повинен володіти основами дослідницької діяльності та способами виконання наукових досліджень. Методологічною основою зазначеної практики є дослідницький підхід, який визначає шляхи, форми і методи науково-дослідницької роботи студентів у вищій школі. Значний інтерес для вітчизняної науки становить досвід становлення системи науково-дослідницької діяльності студентів провідних європейських університетів. У цих вишах розроблені форми та методи організації НДД здобувачів різних освітніх рівнів, розвинуті механізми стимулювання їх наукової та інноваційної активності, позитивні аспекти яких можуть бути використані у вітчизняних закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти організації науково-дослідницької діяльності студентів в українських університетах досліджують П.Довбня, О.Набока, О.Новицька, І.Погрібний, І.Сенча. Особливості НДД на певних історичних етапах розвитку суспільства є предметом наукових дискусій А.Блада, Т.Голуб, Т.Колодько, Ю.Мені, П.Сагера. Становленню системи науково-дослідницької діяльності в університетах Європи присвячені праці науковців А.Гатфілда, А.Граба, І.Козубовської, І.Попович, Г.Радшала, О.Шквир та ін.

Метою статті є дослідження історичних аспектів організації науково-дослідницької діяльності студентів закладів вищої освіти європейських країн.

Методи дослідження: історичний метод – для вивчення досліджуваної проблеми у хронологічній послідовності з метою виявлення певних закономірностей і суперечностей у процесі розвитку науково-дослідницької діяльності студентів європейської ви-

щої школи; порівняння – для виокремлення особливостей дослідницької підготовки майбутніх фахівців у різних європейських університетах на певних етапах розвитку суспільства; узагальнення – для формулювання авторських висновків.

Виклад основного матеріалу. Потреба в освічених фахівцях у Європі виникла ще в епоху середньовіччя через урбанізацію, розвиток техніки, товарного виробництва, грошового обігу тощо. Значна частка населення середньовічної Європи здобувала знання стихійно і тільки наприкінці XVI ст. освіта стала набувати рис організаційного та масового характеру. Церква була провідним соціальним інститутом освіти. Визначальною метою при відкритті перших європейських університетів було читання і трактування Біблії, бажання встановити істину, розуміння чину богослужіння тощо [1].

Завдяки системі монастирських шкіл, відбулася популяризація наукової діяльності, що й послужило однією з передумов розвитку НДД студентів у середньовічному університеті. Були визначені основні місця та функції закладів освіти: 1) інтелектуальна (навчальна та науково-дослідницька діяльність); 2) соціальна (культурна); 3) освітня (гуманістична), що стало однією з основних передумов розвитку науки в цілому.

Щодо НДД, то в середньовічних університетах ця практика була спрямована на формування певних дослідницьких навичок студентів, які передбачали вивчення базового набору наукових книг, уміння складати логічні схеми, аргументувати свою позицію, публічно виступати. Було закладено основи публічних захистів академічних досліджень із запрошенням спеціальних експертів, які виконували незалежне оцінювання студентських праць.

Аналізуючи еволюцію розвитку НДД студентів в університетах зазначеного періоду, можна назвати його допрофесійним (XI–XIII ст.) і виокремити такі особливості, як: поява перших університетів, монастирських шкіл з визначеною системою навчання, розвиток «академічної свободи», багатонаціональний та

багатокультурний характер університетів, формування внутрішньої структури освітніх закладів [2].

Пізніше, в епоху Відродження на богословських факультетах університетів відбулися значні зрушення в науковій роботі студентів. Відзначимо, що цей етап характеризувався зростанням національної самосвідомості та підйомом культурного, суспільно-політичного та економічного життя.

У цей час університети стали невід'ємною складовою національного і міжнародного життя, брали участь у розробці і впровадженні різних нормативних актів щодо забезпечення рівності, свободи особистості, прав людини, що позитивно вплинуло на створення культури «світського» суспільства, утвердження принципів гуманізму та визначення чіткої орієнтації університетів на наукову та академічну діяльність. Науково-дослідницька діяльність студентів починає відігравати важливу роль у загальноєвропейській політиці, в університетах до читання лекцій стали залучати видатних діячів науки та культури [3].

Центром англійського гуманізму того часу був науковий гурток, що функціонував при Оксфордському університеті. Набула розвитку система наставництва, яка передбачала опіку старшими студентами коледжу над молодшими і яка закріпилася у колегіальній практиці англійських університетів (Оксфорд, Кембридж) ще в XIII ст. Тьюторство, яке поступово перетворилося на інструмент реалізації виховних, освітніх та науково-дослідних цілей, сприяло соціалізації студентів у освітньому середовищі.

Перші спроби НДД студентів у німецьких університетах у XIV–XV ст. передбачали активну діяльність наукових гуртків, увага акцентувалася на єдності наукових досліджень і навчання, переважали наукові методи та науковий експеримент. Всі ці фактори сприяли розвитку НДД студентів в університетах Німеччини.

XV–XVI ст. – це період появи цілої наукової плеяди мислителів-гуманістів, перших шотландських університетів (Св.Ендрюса, Глазго та Абердін), які на відміну від англійських, пов'язаних з англіканською церквою, були демократичнішими. До цього часу університети Великої Британії стали брати активну участь у науковому та політичному житті країни [4].

Так, відомий історик Г.Рашдалл пропонує цікаве порівняння Паризького та Оксфордського університетів того часу: «В Оксфорді ми знаходимо те, що ніколи не мало місця в Парижі: університет самостійно встановлює кожну деталь своєї програми та внутрішньої дисципліни всіх факультетів... У програмах Оксфорда більше гнучкості, ніж у Парижі... більше свободи пропонується при виборі студентами предметів науково-дослідного циклу...» [5, с.148; 6]. Разом з тим, університети Франції, Великої Британії та Німеччини стали центрами, в яких була відпрацьована модель організації наукової роботи, що значно вплинуло на розвиток НДД студентів вже в сучасних умовах.

В епоху Просвітництва було здійснено низку реформ (Наполеоном у Франції, Гумбольдтом у Німеччині), які вплинули на динамічний розвиток наукової діяльності студентів. У цей період в університетах стали активно створюватися різні спільноти, зокрема, політичні, літературні, дискусійні гуртки та студії з дослідницькою спрямованістю. Всі вони мали на меті залучення молоді до вивчення науки та розвитку мотивації до наукової діяльності. Відзначимо, що студенти дедалі більше стали цікавитися наукою, ідея створення наукових товариств в університетах значною мірою забезпечила приріст слухачів, які займаються дослідженнями. У той час Наполеон засну-

вав «Імператорський університет», який пізніше став відомим як «Університет Франції» і цей заклад став координувати всю наукову діяльність, яка здійснювалася у різних університетах країни [7].

З часом у Франції сформувався значний приватний сектор поряд із державною системою освіти. Він був представлений в основному католицькими школами, які відіграли помітну роль у розвитку науково-дослідної діяльності французьких студентів.

Отже, в еволюції розвитку системи НДД студентів можна виокремити академічний період (XIV–XVIII ст.) – здобуття незалежності від держави та церкви, права на проведення наукових досліджень, консультування та експертизу, трансфер знань між промисловістю та наукою. Роль університетів як наукових та дослідницьких академій, які отримали інтенсивний розвиток в епоху середньовіччя, значно зросла.

Відчутні реформаційні зміни в системі науково-дослідницької діяльності європейських студентів відбулися в XIX–XX ст. Так, у Німеччині, в 70-х роках XIX століття, об'єднання німецьких князівств в єдину державу спричинило розширення різних галузей науки та освіти, що, безперечно, позитивно позначилося на НДД студентів університетів. Відтак Німеччина перетворилася на потужний центр промислового виробництва. В той же час, ідеали університетської освіти були характерні для романтичного гуманізму того часу: дослідницька діяльність студентів мала академічний характер, відбувалося формування особистості та індивідуальності.

Значний поштовх у розвитку системи НДД відбувся в період реформи пруської системи освіти. В той час В.Гумбольдт розробив новаторську ідею, в якій особлива увага була зосереджена на створенні Берлінського університету як соціально-значущої освітньої інституції. Завдяки діяльності В. Гумбольдта, державна система освіти була спрямована на поширення інтелектуальної культури, яка базувалася на універсальній та фундаментальній освіті. В цей час були встановлені обов'язкові державні іспити для викладачів, з'явилися науково-дослідні центри. НДД стала невід'ємною складовою освітнього процесу і передбачала роботу студентів у науково-експериментальних лабораторіях, наукові відкриття мали прикладний характер, робота над науковим дослідженням проводилася командою вчених [4].

Прикметно, що в цей період у системі науково-дослідницької діяльності студентів практично всі університети Європи переживали період відносної стагнації, їхні освітні програми все ще пропонували академічні предмети «класичного» циклу та задовольняли потреби політиків, юристів та священників.

З цією метою, професор Кембриджського університету Дж. Стюарт у 1871 році заявив про те, що потреба в НДД студентів існує, а відтак необхідно створити таку її організацію, яка б поширювала науку університетів по всій країні. Тому наприкінці XIX ст. університети Кембриджу та Оксфорду почали організовувати науково-дослідні центри з поширення наукових знань [6].

Пізніше університети Великої Британії перейняли німецьку модель НДД студентів. Внаслідок реформування відбулися зміни на рівні: організаційних методів та форм наукових досліджень (нові дослідницькі методики, техніки та форми занять); змісту освіти та НДД студентів (оновлені чи нові навчальні плани, наукові програми, матеріали та науково-дослідні розробки); визначення рівня наукового дослідження за його результатами (критерії визначення якості дослідження, нові форми контролю, параме-

три визначення ступеня результативності наукових досліджень та ступеня відповідності цих досліджень запитам суспільства) [8].

Підкреслимо, що проаналізовані реформи та інновації (XIX – перша половина XX ст.), які безпосередньо були спрямовані на потужну підтримку науки, передбачали ретельний відбір та підготовку науково-педагогічних кадрів у європейських університетах, здатних застосовувати нові знання в науці та дослідженнях для студентів; в цей час була створена централізована, комплексна та єдина система вищої освіти.

Наступний період – друга половина XX – початок XXI ст. (модернізаційний) пов'язаний з інтенсивним розвитком науково-дослідної діяльності студентів в умовах міжвузівських науково-дослідних центрів. Інтеграційні процеси виступили важливим ресурсом, який дозволив здійснити значний стрибок в економіці, а також позитивно вплинув на розвиток європейських країн в цілому.

Характерною рисою цього періоду стала реформа університетських досліджень у європейських країнах у контексті Болонського процесу, визначення основних європейських та світових освітніх тенденцій. Внаслідок створення єдиного європейського наукового простору, європейські країни підписали «Конвенцію про визнання дипломів та ступенів у галузі вищої освіти в державах Європейського регіону», а згодом було відкрито спеціальні лабораторії експериментального характеру, які уможливили здійснення дослідницької діяльності у різних галузях. Однак, освітні реформи європейських країн були спрямовані більшою мірою на усунення національних та соціальних проблем, ніж на науково-дослідну діяльність студентів. Як і раніше, для університетів характерним був брак професорсько-викладацького складу, НДД студентів потребувала систематизації [4].

У зв'язку з цим урядами європейських країн у 90-х роках XX ст. було визначено напрями модернізації професійної та дослідницької підготовки студентів у вищій школі: підтримка економічного зростання та покращення конкурентоспроможності європейських держав через зростання стандартів академічної успішності та науково-дослідницької діяльності студентів; сприяння розвитку ефективного та гнучкого ринку праці через можливість вибору, різноманітності у навчанні та науково-дослідницькій діяльності.

У цьому контексті було сформовано основні цілі НДД студентів університетів:

- формування широкого кругозору людини та її наукової культури, залучення творчих студентів до наукових досліджень;

- забезпечення балансу між науковими дослідженнями та навчанням. Процес навчання буде більш ефективним, якщо воно базуватиметься на наукових методах пізнання;

- збільшення обсягу студентського контингенту в університетах, створення особливої наукової, творчої атмосфери.

Для досягнення цих цілей було вжито низку ключових заходів: розширення сектору вищої освіти через створення нових наукових шкіл, дослідницьких лабораторій, центрів, забезпечення дослідницької підготовки майбутніх фахівців [1].

На основі аналізу освітніх процесів, які відбулися у другій половині XX – на початку XXI ст. в деяких європейських країнах, тенденції організації науково-дослідної діяльності студентів набули наступних характеристик: 1) кардинальна перебудова усієї системи науково-дослідницької діяльності студентів; 2) значна увага приділяється підвищенню якості науково-дослідного компонента (осучаснення форм, методів, технологій, засобів) у процесі фахової підготовки здобувачів різних освітніх ступенів; 3) посилення конкуренції в галузі наукових досліджень у світовому освітньому просторі [5; 9].

Висновки. У результаті вивчення наукової літератури, історичних джерел виокремлено чотири періоди в розвитку науково-дослідницької діяльності студентів європейських університетів: допрофесійний (XI–XIII ст.) – поява перших університетів, монастирських шкіл, формування їх внутрішньої структури, становлення освітньої системи з елементами дослідницького навчання; академічний (XIV–XVIII ст.) – здобуття незалежності від держави та церкви, права на проведення наукових досліджень, консультування та експертизу, трансфер знань між наукою та промисловістю; реформаційний (XIX – перша половина XX ст.) – створення централізованої системи вищої освіти з акцентом на науково-дослідницьку діяльність, здійснення низки освітніх реформ і трансформацій, які визначили основні моделі університету, становлення фундаментальних засад вишів – академічна свобода, єдність досліджень і навчання; модернізаційний (друга половина XX – початок XXI ст.) – реформування системи НДД європейських студентів у контексті Болонського процесу, популяризація науково-дослідницької діяльності, стимулювання та фінансування наукових досліджень, зв'язок університетів із бізнес-структурами для проведення досліджень. Напрямом подальших досліджень вважаємо виокремлення позитивних аспектів європейського досвіду НДД студентів і на цій основі визначення актуальних шляхів осучаснення студентської науково-дослідницької діяльності у вищій школі України.

Конфлікт інтересів. Автори підтверджують відсутність фінансових, особистих чи інших інтересів, що можуть розгратися як потенційний конфлікт інтересів щодо публікації цієї статті.

Фінансування. Робота виконана за відсутності фінансової підтримки з боку будь-яких організацій.

Доступність даних. Це теоретичне дослідження не передбачає використання додаткових наборів даних.

Використання штучного інтелекту. Інструменти штучного інтелекту не використовувались при написанні цієї роботи.

Список використаної літератури

1. Bladh A. Postgraduate studies and research in the field of teacher education in the perspective of education policy. Sweden: Umea University, 2001. 32 p.
2. Сидорчук Н. Соціально-історичні моделі університетської освіти. Студентський історико-педагогічний альманах. *Історія університетської освіти: виникнення, становлення, розвиток: зб. наук. праць молодих дослідників*. 2013. Вип.2. С.16–24.
3. Towards more knowledge-based policy and practice in education and training: staff working document. Brussels: European Commission, 2007. 71 p.
4. Hadfield A. Bridging the gap. Teaching the EU for teachers: handbook. Brussels: Bozar, 2012. 26 p.

5. Rashdall H. The Universities of Europe in the Middle Ages. Oxford: Clarendon Press. 1996. Vol.3. 640 p.
6. Sager P. Oxford & Cambridge: an uncommon history. First edition. London: Thames & Hudson, 2006. 438 p.
7. Grab A. Napoleon and the Transformation of Europe. London: Palgrave Macmillan, 2003. 249 p.
8. Козубовська І.В., Попович І.Є., Повідайчик О.С. Формування нової освітньої парадигми підготовки педагогічних кадрів у Великій Британії: монографія. Ужгород: ПП «АУТДОР-ШАРК», 2017. 212 с.
9. Meny Y. Higher education in Europe: national systems, european programmes, global issues. Can they be reconciled? *European political science*. 2008. №7. P.324–334.

References

1. Bladh, A. (2001). *Postgraduate studies and research in the field of teacher education in the perspective of education policy*. Umea University.
2. Sydorchuk, N. (2013). Sotsialno-istorychni modeli universytetskoi osvity [Socio-historical models of university education]. *Student historical and pedagogical almanac. History of university education: origin, formation, development*, 2, 16–24 [in Ukrainian].
3. Towards more knowledge-based policy and practice in education and training: staff working document (2007). European Commission.
4. Hadfield, A. (2012). *Bridging the gap. Teaching the EU for teachers*. Bozar.
5. Rashdall, H. (1996). *The Universities of Europe in the Middle Ages*. Oxford: Clarendon Press.
6. Sager, P. (2006). *Oxford & Cambridge: an uncommon history*. Thames & Hudson.
7. Grab, A. (2003). *Napoleon and the Transformation of Europe*. Palgrave Macmillan.
8. Kozubovska, I.V., Popovych, I.Ie., & Povidaichyk, O.S. (2017). *Formuvannia novoi osvitnoi paradyhmy pidhotovky pedahohichnykh kadrov u Velykii Brytanii* [The formation of a new educational paradigm for the training of teaching staff in Great Britain]. OUTDOR-SHARK. [in Ukrainian].
9. Meny, Y. (2008). Higher education in Europe: national systems, european programmes, global issues. Can they be reconciled? *European political science*, 7, 324–334.

Статус статті: Отримано: 09.03.2023 Прийнято: 14.04.2023 Опубліковано: 04.05.2023

Reblyan Antonina

PhD Student

Department of General Pedagogics and Pedagogy of Higher School
State University «Uzhhorod National University», Uzhhorod, Ukraine

HISTORICAL ASPECTS OF THE ORGANIZATION OF SCIENTIFIC RESEARCH ACTIVITIES OF STUDENTS IN EUROPEAN UNIVERSITIES

Abstract. Modern requirements for competitive specialists of various professional fields determine the formation of research skills, the ability to carry out scientific researches and implement the results into practice. Ukrainian universities pay considerable attention to set the necessary conditions for students scientific research activities with an orientation to the best gains of foreign experience. The article purpose: to study the historical aspects of scientific research activities organization of higher education institutions students of European countries. Research methods: historical method – used to study the researched problem in chronological order to identify certain regularities and contradictions in the process of development of research activities of students of European higher education; comparison – to highlight the peculiarities of research training of future specialists in various European universities at certain stages of the development of society; generalization – for formulating author's conclusions. Four periods can be distinguished in the evolution of the development of scientific research activities of students in European higher education: pre-professional (XI–XIII centuries) – the first universities appear, monastic schools, the formation of their internal structure, the formation of educational system with elements of research education; academic (XIV–XVIII centuries) – gaining independence from the state and the church, the right to conduct scientific researches, scientific consulting and expertise, transfer of knowledge between science and industry; reformation (XIX – first half of XX century) – creation of a centralized system of higher education with an emphasis on scientific and research activities, implementation of a number of educational reforms and transformations determining the main university models, establishment of fundamental foundations of higher education institutions – academic freedom, unity of research and education; modernization (the second half of the XX century – the beginning of the XXI century) – reforming scientific research activity system of European students in the Bologna process context, popularizing scientific research activities, stimulating and financing scientific researches, connecting universities with business structures for conducting research.

Key words: scientific research activity, historical aspects, European countries, university, periods of development of scientific research activity.